

Language: Yorùbá

Hubert ogunde: Akoni tiátà yorùbá

Clement Adeniyi AKANGBE (Prof.)

Department of Library, Archival and Information Studies
University of Ibadan, Nigeria
North-West University, South Africa
E-mail: akangbeclem@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1359-531X>

àti

Yemisi Omoṣola ILESANMI (Dr.)

Department of Arts and Social Science Education
Adeyemi Federal University of Education, Ondo
E-mail: ilesanmiyemisiomolola@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0009-0007-9247-8894>

ÀṢAMÒ

Tiátà igbàlódé Yorùbá, èyí tí Hubert Adédèjì Ogunde (1916-1990) ṣe agbàterù rẹ, jẹ jáde láti inú eré-oníṣe àbáláyé. Akoni ọ̀ṣẹ̀rẹ̀, ọ̀ǹkọ̀tan àti ọ̀ǹkọ̀rin ní í ṣe, ọ̀un ni gbogbo ayé sì gbà gégé bi “Baba tiátà ní Nàìjíríà” nítorí awọn iṣe málegbàgbé tí ó ṣe fún idàgbàsókè tiátà ní Nàìjíríà. Awọn iṣe akadá tí ó wà nílẹ̀ ṣe àgbéyẹ̀wò itàn, iṣeré, àti ọ̀nà-ìgbérékalẹ̀ Ogunde àmọ̀ kò sí iṣe dàbálàrà tí ó tii wo Ogunde gégé bí akoni. Awọn eré Ogunde tí ó gbajúgbajà, irírí rẹ̀ nípa ibágbépò, ọ̀ṣẹ̀lú àti àṣà ni ó jẹ̀ dètà fún iṣe yìí. A ṣe àgbéyẹ̀wò wọn láti ṣe àwàrí awọn iṣe-ajemákoni nínú eré Ogunde. Àbájáde iwádii fi hàn pé Ogunde ṣàfihàn iṣe-akoni nínú iṣe àti iwà rẹ̀; àti pé igboyà, iṣe aṣíwájú, ìjìjàgbara àti jìjà-fún-ẹ̀tọ̀-ìlú, ewé olúborí àti itayọ̀, eré, ijó, orin àti ilù aláràbarà, àti iwà ọ̀mọ̀lúàbí ni awọn àbùdà iwà akoni rẹ̀. Nípasẹ̀ isàmúlò orin àti ijó ibílẹ̀ tí ó fi ojúlówó èdè àti iwọ̀ṣọ̀ Yorùbá pèèlò, Ogunde ṣe àgbékalẹ̀ iṣowóṣeré tí ó fanimóra, tí ó yéni, tí awọn ọ̀ǹwòran ní Nàìjíríà sì tẹ̀wọ̀gbà. Àkòrí awọn eré rẹ̀ dá lóri ìmúnisìn, iwà ibàjẹ̀ àti iṣẹ̀tọ̀-láwùjọ̀. Èyí fidí rẹ̀ múlẹ̀ pé tiátà kì í ṣe ohun èlò fún àríwísí àti àyípadà àwùjọ̀ nìkan, ó tún jẹ̀ gbàgede fún idárayá, ifitónilétí àti idánìlẹ̀kọ̀. Ní àkótán, awọn ogún tí Ogunde fi sílẹ̀ nídií iṣe tiátà jẹ̀ iwúrí fún awọn oníṣe ọ̀nà, ọ̀ǹkọ̀wé àti ọ̀ṣẹ̀rẹ̀. Iṣe yìí dá àbá pé kí awọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ ṣe àgbédide ọ̀nà-iṣeré Ogunde, kí á sì máa fi kọ̀ awọn akẹ̀kọ̀ ní kilààsì lítírẹ̀ṣọ̀ àtínúdá àti tiátà.

KÓKÓ ÒRÒ

Hubert Ogunde, Tiátà Yorùbá igbàlódé, Tiátà Nàìjíríà, Iṣe-akoni, Ọ̀nà-ìgbérékalẹ̀ Ogunde, Orin àti ijó ibílẹ̀.

Hubert Ogunde: herói do teatro yorubá

RESUMO

O teatro iorubá moderno, um desdobramento do drama tradicional, teve como pioneiro Hubert Adedeji Ogunde (1916-1990), profissional de teatro, dramaturgo e compositor. Ele é considerado o indiscutível "decano do teatro nigeriano" devido às suas contribuições pioneiras para o desenvolvimento do teatro moderno na Nigéria. Estudos anteriores examinaram a história, as encenações e a dramaturgia do teatro de Ogunde, mas não se dedicou atenção significativa a Ogunde e ao seu heroísmo teatral. As peças de Ogunde, que abordavam temas de atualidade, bem como suas experiências sociais, políticas e culturais, constituíram a base de dados deste estudo. Esse material foi submetido a uma análise de conteúdo para identificar o seu heroísmo teatral. Os resultados mostram que Ogunde demonstrou heroísmo físico e moral, e que coragem, altruísmo, compaixão, perseverança e integridade moral eram as suas características heroicas. Por meio de um uso inovador e criativo da música e da dança tradicionais — enriquecido pelo uso autêntico da língua iorubá e de figurinos característicos —, Ogunde criou um estilo de encenação heroico e cativante, acessível e bem aceito pelo público nigeriano. Suas peças abordavam questões prementes como colonialismo, corrupção e justiça social, consolidando o teatro não apenas como uma ferramenta poderosa de crítica e transformação social, mas também como uma plataforma pedagógica eficaz para entretenimento, informação e educação. A conclusão do estudo é que o legado heroico de Ogunde inspira gerações de artistas, escritores e profissionais de teatro nigerianos. O estudo recomenda que as práticas teatrais de Ogunde sejam replicadas por profissionais da área e também ensinadas em cursos de teatro e literatura.



PALAVRAS-CHAVE

Hubert Ogunde, Teatro iorubá moderno, Teatro nigeriano, Heroísmo, Dramaturgia de Ogunde, Música e dança tradicionais

ABSTRACT

The modern Yorubá theatre which is an offshoot of traditional drama was pioneered by Hubert Adedeji Ogunde (1916-1990), a theatre practitioner, playwright, and composer. He is regarded as the undisputed "doyen of Nigerian Theatre" due to his groundbreaking contributions to the development of modern theatre in Nigeria. Previous studies have examined the history, performances, and dramaturgy of Ogunde theatre, but significant attention has not been given to Ogunde and his theatrical heroism. Ogunde's topical plays, his social, political and cultural experiences constituted the data for this study. These were content-analysed to find out his theatrical heroism. Findings show that Ogunde exhibited physical and moral heroism; and that courage, selflessness, compassion, perseverance and moral integrity were his heroic characteristics. Through his innovative and creative use of traditional music and dance spiced with sound Yoruba language and costume, Ogunde created heroic and captivating performance style that was accessible and acceptable to Nigerian audiences. His plays focused pressing issues of colonialism, corruption, and social justice, thereby integrating theatre as, not only a powerful tool for social commentary and change, but also a potent pedagogical platform for entertainment, information and education. The conclusion drawn from the study was that Ogunde's heroic legacy inspire generations of Nigerian artists, writers, and theatre practitioners. The study recommends that Ogunde's theatricalities should be replicated by theatre practitioners and also taught in theatre and literary classes.

KEYWORDS

Hubert Ogunde, Modern Yoruba theatre, Nigerian theatre, Heroism, Ogunde's dramaturgy, Traditional music and dance

Ifáàrà

Èjè àti omi ara Yorùbá ni eré-oníṣe jẹ, láti igbà iwáṣe ni ó sì ti wà nínú igbé ayé wòn. Eré-oníṣe àbáláyé jẹ jáde láti inú eégún alaré, ọdún ibílẹ̀ àti ibo Yorùbá. Ọpọ̀ isẹ̀ ni àwọn asòtàn àti lámẹyító tiátà Yorùbá bí i Ogunba (1966), Adédèjì (1969, 1971) àti Owómóyèlá (1971) ti ṣe. Ọ̀gúndẹ̀jì (1985) tókasi eré-oníṣe ajemáwo (sacred drama) àti eégún alaré (Eégún Alaré drama) gégé bi àwọn eré-oníṣe àbáláyé. Láti inú eré-oníṣe àbáláyé yìí sì ni tiátà igbàlódé Yorùbá, èyí tí Hubert Adédèjì Ogunde (1916-1990) ṣe agbàterù rẹ̀ ti jẹ jáde. Akin àti akoni ọ̀ṣeré ni Hubert Ogunde jẹ, imọ̀ rẹ̀ nínú èsìn àti àṣà Yorùbá sì ràn án lówó púpọ̀ láti ṣe igbènde eré-oníṣe igbàlódé. Gégé bí èrò Ọ̀gúndẹ̀jì (1985), kò sí àníàní pé láti inú iṣeré *Eégún Alaré* ni eré-oníṣe igbàlódé tí Ogunde ṣe agbàterù rẹ̀ ti jẹyọ. Ó ṣàlàyé pé láti ipasẹ̀ eré-oníṣe ọ̀n lítírésọ̀ àwọn ọ̀yìnbó, ati ọ̀rọ̀ itàn-ajemósèlú, àṣà, àti èsìn bí i imúnisìn, ifẹ̀-sí-orílẹ̀dè, èsìn omolẹ̀yìn Kírísitì àti lílẹ̀pa òmìnira ni tiátà igbàlódé fi di ọ̀n. Gégé bí ọ̀rọ̀ rẹ̀,

It is incontestable that Ogunde dramatic tradition evolved out of the *Eégún Alaré* tradition. Its rise and development, according to Ọ̀gúndẹ̀jì (1985:5), "include trends such as western general literary and dramatic traditions, politico-historical, cultural and religious factors such as colonialism, nationalism, Christianity and independence.

Ní ti Ọ̀gúndẹ̀jì, orúkọ̀ tí ó dábàá, tí ó sì lérò pé ó tọ̀, fún tiátà igbàlódé ni Eré Oníṣe Ajemólàná Ogunde (Ogunde Dramatic Tradition), èyí tí ó ṣe igbéláruge ẹ̀ni tí ó pilẹ̀ tiátà igbàlódé Yorùbá gan-an. Èyí kúkú ṣe wékú pẹ̀lú èrò Yorùbá pé, "àràbà ni bàbá, ẹ̀ni a bá lábà náà ni baba". Dídábàá orúkọ̀ yìí lásán fi Ogunde hàn gégé bí aṣíwájú àti akoni tiátà Yorùbá.

Onírúúrú isẹ̀ akadá ni ó ti wà lórí Hubert Ogunde. Ọ̀pọ̀ àwọn onímọ̀ ni ó tiiṣe lórí itàn Ogunde, àtúpàlẹ̀ àwọn eré rẹ̀, ipa tí eré rẹ̀ kó lárúwọ̀, ọ̀nà igbérékalẹ̀ rẹ̀, kókó, àkóónú, àti àtúpàlẹ̀ àwọn orin rẹ̀, àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ. àmọ̀ a kò tì ṣe agbáyèwò Hubert Ogunde gégé bí akoni; èyí ni àláfó tí isẹ̀ yìí tí a pè ní "Hubert Ogunde: Akoni Tiátà Yorùbá" fẹ̀ dí. Ifáàrà ni a fi ṣíde, ta ni Ogunde ni ó tẹ̀lé e, léyìn náà ni a ṣe agbáyèwò akoni ní ilẹ̀ Yorùbá, Ogunde gégé bi akoni, àwọn àbùdá ajemákoni Ogunde, ikádíí, àti àbá.

Ta ni Hubert Ogunde?

Ojọ̀ ajé, Ojọ̀ kẹwàá nínú oṣù Agẹmọ̀ ní ọ̀dún 1916 ni a bí Hubert Adédèjì Ogunde ní ilú Ọ̀sọ̀sà ní ipínlẹ̀ Ọ̀gùn. Jeremiah Dẹ̀hìnbò Ogunde ni bàbá rẹ̀ tí Eunice Ọ̀wọ̀tunsan Ogunde sì jẹ̀ iyá rẹ̀. Ọ̀jísẹ̀ Ọ̀lórún àti Oníwàásù Ijọ̀ Onítẹ̀bọ̀mì ilú Ijẹ̀bú Ifẹ̀ ni bàbá rẹ̀. Iyá rẹ̀ jẹ̀ alátẹ, idílẹ̀ onífá yanranyanran ni ó sì ti wá. Èkọ̀ ilé, àṣà, isẹ̀ àti èsìn ibílẹ̀ Yorùbá ọ̀n Ogunde lára púpọ̀, èyí sì ràn án lówó gan-an nínú isẹ̀ rẹ̀ gégé bí ọ̀ṣeré. Ó bèrẹ̀ ilé-ẹ̀kọ̀ alákò̀bẹ̀rẹ̀ rẹ̀ ní Saint John's Primary School, Ọ̀sọ̀sà, ní ọ̀dún 1928, ó sì darapọ̀ mó ilé-ẹ̀kọ̀ Saint Peter ní Fájì ní ilú Èkó ní 1930. Ní ọ̀dún 1931, ó kúrò ní ilé-ẹ̀kọ̀ Saint Peter ní Fájì ní ilú Èkó lọ sí Wasimi African School, Ijẹ̀bú-Òde níbi tí ó ti parí ilé-ẹ̀kọ̀ alákò̀bẹ̀rẹ̀ rẹ̀. Ibí ni ó sì parí iwé kíkà rẹ̀ sí.

Láàrin ọ̀dún 1933 sí 1941, Ogunde ṣiṣẹ̀ gégé bí olùkòni ní ilé-ẹ̀kọ̀ alákò̀bẹ̀rẹ̀ Saint John ní Ọ̀sọ̀sà, ó sì jẹ̀ atẹ̀dùrù ijọ̀. Ní àṣìkò yìí ni ó gbé ikọ̀ orin rẹ̀ àkòkọ̀ kalẹ̀, wòn ṣeré ní Ọ̀kẹ-Ọ̀nà United School, Abẹ̀okúta níbi tí ó ti kòkọ̀ ṣàfihàn ifẹ̀ rẹ̀ sí ijọ̀ àti orin

ibílẹ̀. Lẹ́yìn tí ó ti ṣe ẹ̀sẹ̀ fún ọ̀dún méjọ gégé bí olùkọ̀, Ogunde darapọ̀ mọ ẹ̀sẹ̀ ọ̀lópàá ní Ìbàdàn ní ọ̀dún 1941. Ẹ̀sẹ̀ gbé e lọ sí ilú Enugu níbi tí ó ti di Kọ̀nsíté̀bù Onípò Kẹ̀ta. Láti Enugu, ó ní ẹ̀sẹ̀pàdà sí ẹ̀ka ilé-ẹ̀sẹ̀ ọ̀lópàá tí ó wà ní Èbúté Mèta ní ilú Èkó, ibẹ̀ ní ó sì ti fi ẹ̀sẹ̀ ọ̀lópàá sílẹ̀ lẹ́yìn ọ̀dún mẹ́rin láti gbájú mọ ẹ̀sẹ̀ eré rẹ̀ ní kíkún.

Ìwà ìbàjẹ̀ àti àjẹbánu tí ó gogò láàrin àwọn àṣẹjọba amúnisìn kún ohun tí ó mú kí Ogunde fi ẹ̀sẹ̀ sílẹ̀ nínú oṣù Èrèná ọ̀dún 1945. Eré tí ó gbé jáde lóḍún nàà tí ó pè ní *Worse Than Crime (Ó Burú Ju Ọ̀ràn dídá Lọ)* ṣe àfihàn bí ìwà ìbàjẹ̀ nàà ṣe gbilẹ̀ tó. Eré ifẹ̀dásẹ̀fẹ̀ ni eré yìí, kókó rẹ̀ sì ni pé irúfẹ̀ ọ̀nà tí imúnisin ìbàà gbà wáyé burú ju ọ̀ràn dídá lọ. Odidi ojó méjì gbáko ni Ogunde àti ikeji rẹ̀, G. B. Kuyinu, fi wà ní àtímólẹ̀ ọ̀lópàá nígbà tí ìjọba amúnisìn fi kélé ọ̀fin gbé wọn. Ọ̀dún 1945 yìí kan nàà ni Ogunde tún ṣe eré *Strike and Hunger (Ìyansẹ́lòdì àti Ebi)* tí ó fi pàrokò ẹ̀sẹ̀lẹ̀ ìyansẹ́lòdì tí àwọn ọ̀sẹ̀sẹ̀ gùn lé nínú oṣù kẹfà ọ̀dún 1945 láti fi béèrẹ̀ fún ẹ̀kúnwó owó oṣù, àjẹmónú àti ipèsè àyè tí ó dára sí fún ẹ̀sẹ̀ ẹ̀sẹ̀. Odidi ojó mẹ́rinlélógójì ni ìyansẹ́lòdì nàà fi wáyé.

Ní ojó ajé, ojó kejilá, oṣù Okúdù, ọ̀dún 1944 ni Hubert Ogunde kó ikò eléré rẹ̀ jáde bí ọmọ tuntun. Ojó yìí ni ó ṣe eré-onítàn rẹ̀ àkókó ní Glover Memorial Hall ní ilú Èkó pẹ̀lú àtílẹ̀yìn Ìjọ Aládùúrà (Church of the Lord) ti Èbúté-Mèta. Àkólẹ̀ eré rẹ̀ àkókó ni ó pè ní *The Garden of Eden and The Throne of God (Ọgbà Édéni àti Itẹ̀ Ọlórún)*. Eré ajẹmóbíbeli ni, ó sì dùn púpọ̀. Àwọn ọ̀nàwòran kan saára sí Hubert Ogunde and G. B. Kuyinu tí ó darí eré nàà. Wọn sì yònbó àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀ yòókù: Arábinrin Kótóyẹ̀ Oshodi, Ọgbẹni S. O. Ọkéowó, Ọgbẹni E. O. Adélékẹ̀, Arábinrin M. Samuel, Arábinrin M. Adenuga, Arábinrin C. Bájọmọ, Arábinrin K. Ashabi àti IArábinrinKing. Àwọn ọ̀nàwòran alẹ̀ ojó yẹn lé ní ẹgbẹ̀run kan. Àṣeyọ́rì yìí ni ó gbún Ogunde ní kẹ̀sẹ̀ láti dá ilé-ẹ̀sẹ̀ rẹ̀ tí ó pè ní 'African Music Research Party' sílẹ̀.

Akoni ní ilẹ̀ Yorùbá

Bí a bá fi ojú girámà wo ẹ̀sẹ̀dà ọ̀rọ̀ tí a pè ní akoni, a rí i pé a ẹ̀sẹ̀dà rẹ̀ nípa kikan ọ̀rọ̀- ọ̀rúko méjì papọ̀: akọ + ẹni = akọẹni = akoni Ìpàrójẹ wáyé nígbà tí a pa iró 'ẹ' jẹ nínú 'ẹni', èyí ni ó fún wa ní 'akoni'.

Ní ti itumọ̀, a lè túmọ̀ 'akoni' sí "akọ nínú ẹni" tàbí "akọ ẹni". Akọ túmọ̀ sí ohun tí ó le tàbí tí ó lágbára. Èyà ènìyàn méjì ni a ní ní ti ìjáko-jábo tí a n pè ní jẹ́ndà. Èyà méjèjì yìí ni: 'akọ' àti 'abo'. Akọ wà fún ọ̀kúnrin, abo sì wà fún obinrin. Àwọn ipèdè bí i 'akọ igi kii soje' àti 'akọ lógidán í bí' fi hàn bí àwùjọ ṣe ka akọ sí tó. Yorùbá á ní, 'Obinrin kii jẹ Kúmólú, bí obinrin bá jẹ Kúmólú a jẹ pé ikú ti mú akin ilé wọn lọ ni.' A lè sọ pé akoni jẹ akin, akoni sì jẹ olú ọmọ. Ní kúkúru, akíkanjú ẹ̀dà ni akoni jẹ. Jíjẹ akíkanjú yìí lè jẹ nípa agbára níní, ọgbón níní, àyà tàbí igboyà níní, níní ifaradà, níní ojú àánú, níní ifarajìn. Akíkanjú akoni sì lè jẹ jíjẹ olótúútọ̀ tàbí olódodo.

Ní ààrin àwọn aláwọ̀ dúdú, tó fi mọ̀ Yorùbá, akoni jẹ akíkanjú àti alágbára tí ó n fi agbára rẹ̀ ẹ̀kẹ̀ ilú àti àwọn ènìyàn rẹ̀. Akoni kii ṣe adánìkànjẹ̀ tàbí aláṣokan. Kí ṣe ẹ̀lẹ̀yà-mẹ̀yà pẹ̀lú bí kò ṣe agbòòrùn tí ó n dààbò bo gbogbo ilú láìyan ẹ̀nikankan ní ipòsì. Akoni a máa ẹ̀sẹ̀ fún ànfaàni gbogbo ilú, a sì máa wá ire àti àlàáfíà tonílẹ̀ talejò. Ohun tí ó múmú láyà akoni kii ṣe láti ta àwọn yòókù yọ ní dandan bí kò ṣe ipòngbẹ̀ láti ẹ̀sẹ̀ sin àwọn yòókù bí ó ti wù kí ó rí. Ní àkótán, olúborí àbùdà akoni ni láti ní ipa tí ó dára nínú ayé àwọn miiṛàn nípasẹ̀ ìwà akin tí ó ẹ̀fihàn igboyà, ojú àánú, ifarajìn, àti irú ìwà ọ̀mọ̀lúàbí bẹ̀. Akoni a máa gbani ní iyanjú láti jẹ ẹni rere, àti láti ẹ̀sẹ̀ fún àbòdẹ̀ àwùjọ tí ó kún fún iyonú àti ẹ̀tọ̀.

Ifarajìn jẹ àbùdà miiṛàn tí akoni máa n ní. Akoni a sàbà máa ṣe ẹ̀sẹ̀ ẹ̀sin, tí yóò fi ọmọ tirẹ̀ sílẹ̀ tí yóò máa pọ̀ ọmọ ọ̀lómọ̀ kiri. Wọn máa n fi tókàntara kókó já fún ifẹ̀ àwọn miiṛàn ẹ̀sẹ̀jẹ̀ ifẹ̀ ti ara wọn. Wọn a máa ná owó, ná ara, ná àsìkò àti ohun iní wọn láti wá ire àwùjọ. Ojú àánú pọ̀ fún akoni, omi àánú sì máa n ẹ̀sẹ̀ ní ojú wọn. Wọn a máa ní iyonú sí àwọn miiṛàn, wọn a máa ẹ̀sẹ̀jẹ̀ wọn, wọn a sì máa pèsè ìrànlowó fún wọn nígbà àníní. Akoni a máa ní ifaradà gan-an. Wọn rọ́rì púpọ̀. Wọn a máa fàya rán ẹ̀sẹ̀. Bí

ó ti wù kí ipènjà pò tó, wòn kí yèsè kúrò lórí àfojúsùn wòn rárá. Ní èdè kùkúru, akoni a máa ʃe àfihàn iwà omolúàbí púpò. Akoni kí ʃe òkánjùà, aláḡbánu, olè, òlè, aṣèmélè, tàbí òpùrò. Kàkà bèè, iwà òtító, iṣètò, òdodo àti ifè omònikejì a máa hàn púpò lára wòn.

Àwọn iṣe-akoni Ogunde

Ṣe a kò le rí omọba kí á máa rí dànsàkì lára rẹ, bèè náà ni àwọn àbùdá tí ó fi Hubert Ogunde hàn bí eni iyí, aṣíwájú, onímò, agbójúgbónu, amètò, ajàfètò, onífèè àṣà, olufè àwùjò, àti ajìḡḡbara kò farasin rárá. Ogunde fakoyò gégé bí akoni tiátà Yorùbá. Àwọn iṣe-akoni tàbí àbùdá akin tí ó hānde nínú iṣe àti ìgbé-ayé rẹ ni a gbéyèwò nínú iṣe yìí. Àwọn iṣe-akoni tí a tókasi ni: ìgboyà, iṣe aṣíwájú, ìjìḡḡbara àti jìjà-fún-ètò-ìlú, ewé olúborí àti itayò, eré, ijò, orin àti ilù aláràbarà, àti iwà omolúàbí. Àwọn àbùdá wònyí ni a ó ʃe agbéyèwò ní oòkòòkan ní abala yìí.

Ìgboyà

Hubert Ogunde jẹ awíkonko kí olórò ó gbó, bí olórò bá gbó kìn ni olórò yóò ʃe? Iwà akin tí ó gbé inú Ogunde kò jẹ kí ó sinmi tití tí ó fi dé ìdí iṣe tí orí rán an. Ó bèrè pèlú iṣe olúkò, ó bọ sí ìdí iṣe olópàá síbè ara rẹ kò gba àwọn iwà ibàjé tí ó n fi ojú rí ni ibi iṣe oḡa bí i iwà ìrèjè, jẹgúdújèrà, ifètò-èni-du-èni, àti àwọn iwà kò-tò bèè. Ìgboyà kò farasin nínú iwà Ogunde rárá. Wòn ní bí iyan èwú kò yóni, ti gannàkù rẹ n kó? Ogunde pò lókúnrin, idúró rẹ sì bani lèrù. Aguntásòlò ni. Kí wá ʃe pé ó sígbonlè lásán, èmi akin ni ó n gbé inú rẹ. Ìgboyà jẹ òkan nínú àwọn àbùdá akoni rẹ. Ogunde láyà púpò. Èṣin rẹ kò kọ ikú. Ó lókàn àti dojú kọ wàhàlà, ó lè fi àyà rán iṣòro, ó le fi orí la ewu, ó lè dúró nínú ipènjà, ó sì ní ipinnu òkàn.

Iwà akin àti akíkanjú yìí hānde púpò nínú àwọn eré rẹ lókan-ò-jòkan. Látí ibèrè pèpè ìrìnàjò rẹ nínú iṣe tiátà ni ó ti kojú oro sí ìrèjè àti iwà ibàjé. Bí a kò bá gbàgbé, àlè fojú rí iwà pálapàla ni ó mú un fi iṣe olópàá sílè. Abájo tí ó fi jẹ pé àwọn eré rẹ àkòṣe tako iwà èèrì tí ó kún owó àwọn ijòba amúnisìn. *Worse than Crime* (1945) ni iná itàgé tí ó kòkò fi jó ijòba amúnisìn kí ó tó wá fi oḡa *Strike and Hunger* lé e ní 1945 yìí kan náà. Kò tán síbè o. Ní odún 1950, o ʃe eré tí ó pè ní *Bread and Bullet* (Àkàrà àti Oṭa Ìbọ̀n). Àwọn eré wònyí n fi ijòba tí ó wà lóde ʃèfè ni látí tàbùkù àwọn iwà ibàjé owó wòn. Àwọn eré wònyí polongo Ogunde púpò, ó sì mú kí òkìkì rẹ kàn káakiri ilẹ̀ Nàìjíríà; kí ʃe ilẹ̀ Yorùbá nìkan. Gégé bí akoni tí ó gbójúgbóyà, bí ó tilẹ̀ jẹ pé àwọn olópàá kilò fún Ogunde pé kí ó má ʃe eré *Tiger's Empire* (1946), síbè ó ʃe eré yìí jákèjádò ilẹ̀ káàárò-oòjìire. Kódà, ó gbé e lọ sí ilú Jos ní apá òkè oya ilẹ̀ Nàìjíríà níbi tí ijòba ti fi òfin dè síṣe eré náà. Wòn sì ta á lójì ogófà pònùn ó lé mārùn-ún (£125). Ifòfindè yìí kò tu irun kankan lára Ogunde nítorí pe kété lèyìn èyí ni ó gbé eré náà lọ sí ilẹ̀ Dàhòmì (Republic of Benin). Èyí sì ni ìgbà àkòkò tí Ogunde yóò tayò ẹnu bodè ilẹ̀ Nàìjíríà sòdà sí orílẹ̀-èdè mīràn. Báyii ni Ogunde di ilúmòká òṣèrè.

Ìṣe Aṣíwájú

Akoni jẹ aṣíwájú rere ní àwùjò. Báyii gélè ni Ogunde jẹ. Aṣíwájú àti olùfilólè tiátà ìgbàlódé ni. Olúdásilè ni pèlú. Ogunde ni eni àkòkò tí ó sọ tiátà di iṣe àyànṣe nígbà tí ó fi iṣe olópàá sílè látí dá African Music Research Party rẹ sílè. Ìgbìyànjú rẹ yìí ni irú rẹ àkòkò ní ilẹ̀ Nàìjíríà. Láìṣe àniàni, iṣe akoni gbàà ni èyí jẹ. Ó ʃe pàtàkì látí ʃe àlàyé dáràdàrà pé kí ʃe agbón ʃìṣe eré lórí itàgé nìkan ni Ogunde ti jẹ aṣíwájú o, tí ó fi mó àwọn ikànni ìgbéréjádè mīràn ni Ogunde ti jẹ àkòkò. Àkàngbè (2014:12) ʃìṣe lórí àwọn ìpele ikànni ìgbéréjádè tí ó pè ní “The Changing Media of Yorùbá Drama”. Nínú iṣe yìí ni ó ti ʃe itókasi oríṣíi ìpele méje tí àwọn onítíatà Yorùbá ti lò fún eré wòn. Àwọn ìpele wònyí ni itàgé (stage), rēdiò (radio), tēlīfīṣhàn (television), àwo orin (phonodisc), iwé eré onífótò (photoplay magazine), sinimá (celluloid film) àti fīmù agbélèwò (home video).

Ní ti itàgé, kò sí iyan pé Ogunde ni baba. Òun ni aṣáájú àti akoni lórí itàgé. Itàgé Glover Memorial Hall ní Èkó ni Ogunde ti ṣíde eré rẹ ni June 12, 1944, ibè náà sì ni

ibudó eré rẹ ní ilú Èkó. Ní àwọn ilú miiran sá, nínú oḡbón àtinúdá Ogunde, bí ó ti n lo gbòngàn ilé-ẹ̀kọ́ aláṣẹ̀bẹ̀rẹ̀ ni ó n lo gbòngàn ilé-ẹ̀kọ́ girama, ààfin oḡa, gbàgede ijòyè, ààrin oḡa, ibi tí ó tẹ́jú láàrin ilú, hotẹ̀lì, àgbàlá gbajúmò, gbòngàn ilú, àti bẹ̀e bẹ̀e lọ. Oḡbón àtinúdá jẹ̀ àbúdá akoni. Bí a kò bá rí àdán, a lè fi oòbẹ̀ ẹ̀ ẹ̀bọ̀, iḡbà tí kò sí gbòngàn eré gúnṡò, Ogunde tara lo oṣolọ́ láti wá ọ̀nà àbáyọ̀. Àbúdá akoni nìyí. Ọ̀nà kii dí mọ́ akoni, akoni gbòdò wá ọ̀nà àbáyọ̀ ni.

Ní ti rediò, Ogunde náà ni ó jẹ̀ aṣíwájú. Ní sísẹ̀-n-tẹ̀lẹ̀, rediò ni ó tẹ̀lẹ̀ itàgẹ̀. Ọ̀un ni ohun èlò aṣẹ̀mẹ̀rọ̀ tí ó kọ́kọ́ dé sí agbò ibánisòrò, àwọn onítíatà sì ẹ̀ ẹ̀ àmúlò rẹ̀ gbàà. Odún 1945 ni rediò bẹ̀rẹ̀. Gẹ́gẹ̀ bí Àkàngbẹ̀ ẹ̀ sọ,

In order of occurrence, it was the radio drama that followed the stage drama. The reason for this was quite obvious. It was the radio, of all other media, that came first and the Yorùbá theatre practitioners did not fail to utilise it (2014:14).

Lagos Radio Re-diffusion Service ni ilé-iṣẹ̀ tí ó kọ́kọ́ gbé eré tiátà jade lórí rediò. Ọ̀gbẹ̀ni Adéoyè Olumide ni atókun ètò. Ọ̀kan lára àwọn olùfẹ̀ ètò ni Alàgbà Johnson O. Fẹ́túgà, ọ̀un ni ó fi idunnú kọ́ lẹ̀tà imọ̀rín sí Olóótú iwé iròyìn kan ní Èkó. Lẹ̀tà yí tí ó pe àkólẹ̀ rẹ̀ ní “Radio programme: An Appreciation” ni ó fi òkodoro bí Ogunde ẹ̀ bẹ̀rẹ̀ ètò lórí rediò hàn wá. Gẹ́gẹ̀ bí Clark (1979: 18-19) ẹ̀ kọ́ ọ́ silẹ̀,

I feel I am expressing the views of the general public in congratulating Mr. Adéoyè Olumide on the high success of his last Thursday's programme produced on the Lagos Radio Re-diffusion Service in which he featured Mr. Hubert Ogunde, the most popular African Musician and Dramatist and his African Music Research Party. Instead of the usual announcement and the songs, the entertainers produced their programme in the form of the dialogue interspersed with those beautiful musical hits characteristic of Mr. Ogunde and his Research Party, and throughout the programme, an unusual large crowd of listeners who thronged my apartment danced to the tunes and expressed their appreciation of this new change for the better....

Mo gbà pé mò n gba ẹ̀nu gbogbo ará ilú sòrò láti kí Ọ̀gbẹ̀ni Adéoyè Olumide kú oriire fún aṣeyorí ètò wọn tó wáyé lórí rediò Èkó ní oḡọ́ Oḡbọ́ tí ó kọ́já nìbì tí wọn ti gba Ọ̀gbẹ̀ni Hubert Ogunde, gbajúgbajà ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ tí ó gbajúmò jù, àti ẹgbẹ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ rẹ̀ - African Music Research Party, lálejò. Dípò kíkídá ikéde àti orin tí a mọ́ ètò yí mọ́, atókun gbé ètò náà kalẹ̀ ní ilànà isòrò-n-gbèsì tí wọn sì n fi àwọn orin àdídùn tí a mọ́ Ọ̀gbẹ̀ni Ogunde àti ikọ́ rẹ̀ mọ́ là á láàrin. Títí tí ètò náà fi parí, nìṣe ni àwọn èrò tí ó kún inú ilé mi bíbà n jó, tí wọn sì n dúpẹ̀ fún àyípadà rere yí....

Èrì ọ̀rọ̀ nìyí pé bí Hubert Ogunde ẹ̀ jẹ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ àkọ́kọ́ lórí itàgẹ̀ náà ni ó jẹ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ àkọ́kọ́ lórí rediò. Ní àwọn odún tó tẹ̀lẹ̀ e, àwọn agbà ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ miiran bí i Dúró Ladipo, Oyin Adéjọ́bì, Kólá Ọ̀gúnṡolá, Akin Ọ̀gúnḡbẹ̀, Léré Pàimò, àti bẹ̀e bẹ̀e lọ náà bẹ̀rẹ̀ sí ẹ̀rẹ̀ lórí rediò.

Bákan náà ni ọ̀rọ̀ rí nípa eré sísẹ̀ lórí tẹ̀lífisàn. Gẹ́gẹ̀ bí Olúṣolá (1981: 371 - 372) ẹ̀ sọ, láàrin odún 1959 sí 1960 ni a kọ́kọ́ sàfihàn eré Ogunde lórí ẹ̀rọ amóhùnmáwòrán. Eyí wáyé nígbà tí ijọba ẹ̀kùn Ìwọ̀ Oòrùn Nàìjíríà dá ilé-iṣẹ̀ amóhùnmáwòrán tí wọn pè ní Western Nigeria Television (WNTV) silẹ̀ ní Ìbàdàn. Ọ̀gúndẹ̀jì (1996: 17) wòye pé wọn sàfihàn àwọn orin Ogunde lórí WNTV nígbà tí ilé-iṣẹ̀ amóhùnmáwòrán yí ẹ̀ṣẹ̀ bẹ̀rẹ̀

àmó Ogunde kò tèsíwájú lórí tẹlífíṣàn mọ nígbà tí àwọn aláṣe kò dáhùn ibeèrè rẹ fún èkúnwó. Jeyifo (1984: 178) wòye pé eré Dúró Ladipo ló lu tẹlífíṣàn pa fún ìgbà díẹ kí àwọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ Yorùbá miiran bí Akin Ògúnbè, Kólá Ògúnmólá àti Oyin Adéjóbí nàà tó dara pò mọ eré sísẹ̀ lórí tẹlífíṣàn. Bí Ogunde kò tilẹ̀ tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mọ eré sísẹ̀ lórí ẹ̀rọ amóhùnmáwòrán, sibẹ̀ àràbà rẹ̀ nàà sì ni baba.

Àwọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ Yorùbá tún ṣe àmúlò àwo orin tí a pè ní *phono-graph disc* tàbí *phonodisc*. Àwo yìi fún àwọn olùgbò ní ànfààní láti gbọ̀ eré àti orin àwọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ ní abẹ̀ ọ̀dẹ̀ wọn. Ògúndẹ̀jì (1985: 17) ṣàlàyé pé,

Though songs from the opening and closing glees of Ogunde plays have been featuring on phono-graph discs before 1964, it was perhaps not until 1964 that full length plays started appearing on phonograph discs with Duro Ladipo's *Oba Kò So* and *Èdà*.

Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé orin iside àti orin ipari àwọn eré Ogunde ti wà nínú àwo rẹ̀kọ̀dù saájú ọ̀dún 1964, bóyá ni kii ṣe pé ọ̀dún 1964 ni odidi eré tó farahàn nínú àwo rẹ̀kọ̀dù pẹ̀lú *Oba Kò So* àti *Èdà* tí Dúró Ladipo ṣe.

Kókó tí a fẹ̀ fàyo níbí ni pé Ogunde nàà ni eré rẹ̀ kókó jẹ̀ gbígbéjádé nínú àwo. Ìwé eré onífótò (photoplay magazine) tún jẹ̀ ọ̀nà miiran tí àwọn onítíatà ń gbà gbé eré wọn jáde. Ọ̀dún 1967 ni ìwé eré onífótò àkókó tí a mọ̀ sí *Atoka Photoplay Magazine* bèrẹ̀, eré Ogunde mэта: *Yorùbá Ronú*, *Ológbò Dúdú* Apá kíni àti *Ológbò Dúdú* Apá kejì ni wọn fi bèrẹ̀ ní sísẹ̀-n-tẹ̀lẹ̀.

Ní ti sinimá, Ajani Ògún tí Olá Balógun gbé jáde ní 1976 ni àkókó, àmọ̀ Ogunde gbé sinimá márùn-ún wònyí jáde: *Aiye* (1980), *Jaiyesimi* (1981), *Aropin n Tenia* (1982), *Ayanmọ* (1988) àti *Mister Johnson* (1990). Ogunde kò kópa nínú sinima àgbéléwò tí ó fi papòdà ni 1990. Bí a bá wo àgbéyèwò àwọn ipele ikànni igbéréjádé tí Àkàngbẹ̀ ṣe yìi, a ó rí i pé kò sí iyan tàbí àniàni pé aṣíwájú àti akoni ni Ogunde jẹ̀.

Ijìjàgbara àti Jíjà-fún-ètọ̀-ìlú

Ajìjàgbara àti ajàfẹ̀tọ̀-ìlú pónnbelé ni Hubert Ogunde. Ó fẹ̀ràn ilú rẹ̀, ó mọ̀ ètọ̀, a sì máa já fún ètọ̀. Àwọn eré rẹ̀ àkóṣe fi í hàn bí ajàfẹ̀tọ̀-ìlú. Gégé bí akoni, ajìjàgbara a máa kojú ijà sí irẹ̀jẹ̀, ijegàba àti ifẹ̀tọ̀-duni. Nínú oṣù kẹsàn-án ọ̀dún 1946, Ogunde fẹ̀ rin irin ajò lọ̀ sí ilẹ̀ Gẹ̀ẹ̀sì láti kọ̀ èkọ̀ sí i nípa ijó jíjọ̀ àmọ̀ wọn kọ̀ láti fún ọ̀n àti Arábirin Clementina Ogunbule tí ó jẹ̀ ọmọ̀ ẹgbẹ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ rẹ̀ ní iwé irinnà. Èyí mú awuyewuye wá, Ogunde bá wọn fà á tití, àwọn ilé-isẹ̀ iwé iròyìn nàà sì sùgbàà rẹ̀ tí wọn fi fún un ní iwé irinnà nínú oṣù kẹta ọ̀dún 1947. Arábirin Clementina Ogunbule yìi ni ó di iyàwó rẹ̀ tí a mọ̀ sí Adẹ̀ṣẹ̀wà Ogunde.

Ní ojọ̀ kejọ̀ oṣù karùn-ún ọ̀dún 1950, ilé-isẹ̀ Olópàá fi òfin de *Ogunde Theatre Party* tíi ṣe ẹgbẹ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ rẹ̀ láti má ṣe eré tí ó pè ní *Bread and Bullet* (Àkàrà àti Ota ibon) ní Kano nítorí pé eré nàà ń fi ijọba sẹ̀fẹ̀ ni. Wọn fi òfin gbé e àmọ̀ wọn tú u sílẹ̀ pé kí ó san owó itanràn pònùn méfà fún lílẹ̀ iwé ikéde eré nàà láigba àṣe ijọba. Wọn fi òfin de sísẹ̀ eré nàà ni ilú Kaduna àti Makurdi pẹ̀lú.

Ọ̀dún 1964 ni gudugbẹ̀ já lulẹ̀ nígbà tí Ogunde ṣe eré tí ó pe àkólẹ̀ rẹ̀ ní *Yorùbá Ronú*. Àsìkò yìi ni ijọba àpapọ̀ fi òfin gbé Olóyè Obáfẹ̀mi Awólówò pé ó ń dìtẹ̀ mọ̀ ijọba. Ogunde fi eré *Yorùbá Ronú* ṣe ipaláró isẹ̀jọba Ìwò Ọ̀òrùn Gúsù Nàìjíríà ìgbà nàà lábẹ̀ àkóso Olóògbé Samuel Ládòkè Akíntólá ni. Eré yìi gbé Ogunde kọ̀lu Akíntólá. Ohun tí ó burú ni pé Akíntólá nàà wà ní gbòngàn Òbìṣẹ̀san tí wọn ti ṣe eré yìi ní Ìbàdàn. Nígbà tí Akíntólá àti àwọn ẹ̀mẹ̀wà rẹ̀ fura pé Ogunde ń fi eré nàà tàbùkù ijọba Akíntólá ni, wọn fi ibínú kúrò ní gbòngàn nàà. Lógán ni ijọba pàṣe pé kò gbọ̀dọ̀ sẹ̀rẹ̀ yìi ní ibikíbi ní Ìwò Ọ̀òrùn ilẹ̀ Nàìjíríà mọ̀. Odidi ọ̀dún méjì gbáko (1964-1966) ni àṣe yìi fi múlẹ̀. Láti fi èhónú han sí ijọba Akíntólá, Ogunde ṣe eré miiran tí ó pè ní *Òtító Korò* (*Truth is Bitter*). Àṣe tí Akíntólá pa yìi ní ipa gidigidi lórí ọ̀rọ̀ ajé Ogunde nítorí Ìwò Ọ̀òrùn Nàìjíríà yìi ni

ojà rẹ̀ tí n̄ tà jù. Ọdún 1966 ni ọ́fin tó gbé ẹ̀sẹ̀ kúrò lórí Ogunde àti ẹgbẹ̀ ọ̀sẹ̀rẹ̀ rẹ̀ lẹ́yìn tí àwọn ológun dìtẹ̀ gba ìjọba ni January 15, 1966, tí wọn sì pa Olóyè Akíntólá. Ọ́gágun Francis Adékúnlé Fájuyí tí ó di Gómìnà ológun ní iwọ̀ oòrùn Nàìjíríà ni ó tú Ogunde sílẹ̀.

Ogunde ni ó dá ẹgbẹ̀ àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀ àkókó sílẹ̀ tí ó pè ní “Union of Nigerian Dramatists and Playwrights”, ọ̀n nàà sì ni ààrẹ̀ ẹgbẹ̀ yìí àkókó. Ẹgbẹ̀ yìí ni a mò sí ‘Association of Nigerian Theatre Practitioners (ANTP) lóni. Ní ọdún 1975, Union of Nigerian Dramatists and Playwrights kò láti faramọ̀ ipinnu ìjọba pé kí ẹgbẹ̀ ọ̀sẹ̀rẹ̀ ilẹ̀ South Africa wá ẹ̀ eré tí wọn pè ní ‘Ipi Tombi’ níbi ayẹyẹ̀ sílẹ̀ gbòngàn National Theatre tó wà ní Ìgànmú. Gégé bí ààrẹ̀ ẹgbẹ̀ àwọn ọ̀nkwé àti ọ̀sẹ̀rẹ̀, Ogunde fi ìdí rẹ̀ múlẹ̀ pé ẹgbẹ̀ ọ̀sẹ̀rẹ̀ ilẹ̀ Nàìjíríà ló ní ètọ̀ láti ẹ̀ àkànṣe eré bẹ̀.

Gégé bí ajiàgbara àti ajáfẹ̀tọ̀-ílú, láàrin 1971 sí 1975 Ogunde ní ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ìdojúkọ̀ pẹ̀lú ìgbimọ̀ tí ó n̄ ẹ̀ ètọ̀ àjọdún Ọdún Onà àti Àṣà Aláwọ̀dúdú Àgbáyé kejì tí a mò sí Festival of Arts and Culture (FESTAC) lórí ohun tí ó kà kún àifowọ̀ akòṣẹ̀mọ̀sẹ̀ mú ipalẹ̀mọ̀ àjọdún àṣà nàà. Bákan nàà ni ó fi àidunnú rẹ̀ hàn sí owó gegeege tí ìjọba n̄ gbà lórí yíyá gbòngàn National Theatre ló. Ní ọdún 1977, Ogunde jàjàyẹ̀ lórí mímú àdínkù bá iye owó yíyá gbòngàn National Theatre ló. Èyí ni ó ẹ̀ okùnfà síṣe eré rẹ̀ tí akolẹ̀ rẹ̀ n̄ jẹ̀ *Ìgbà Tó Dé* ní gbòngàn yìí. Èyí sì ni ìgbà àkókó tí yòò gbé eré rẹ̀ kalẹ̀ ni National Theatre lẹ́yìn ọdún mérénlélọgbọ̀n idásílẹ̀ rẹ̀.

Akékaka ni Ogunde. A máa sọ̀rọ̀ púpọ̀ lórí ọ̀sẹ̀lú, kò sì kò láti fi ẹgbẹ̀ ọ̀sẹ̀rẹ̀ rẹ̀ jìn fún jìjà fún ètọ̀ àti òmìnira àwọn èniyàn rẹ̀ lówó àwọn amúnisin àtòhúnrinwá. Ọ̀pọ̀ ìgbà ni wọn fi sí àtímólẹ̀, tí wọn sì ta á lójì fún bíbá ìjọba amúnisin ta ipórógan. Àwọn tó n̄ jà fún òmìnira Nàìjíríà nàà kò sì dá a dá wàhálà nítorí wọn mò pé ilú ni ó n̄ jà fún. Wọn lo ilẹ̀-ìṣẹ̀ iròyìn wọn láti dáàbò̀ bọ̀ ó. *West African Pilot*, *Daily Comet* àti *Daily Service* tilẹ̀ jà fún un púpọ̀. Gégé bí Ọ̀jọgbọ̀n Èbùn Clark ẹ̀ sọ,

Ogunde was a pure nationalist who believed that the only quick way to liberation was through a united national front that could face and rout the army of the colonial ruler to free the people. Ogunde became the most popular Nigerian Musician and Dramatist of all time. This is owing to his sheer discipline, determination, integrity and absolute commitment to the institution of drama and a free Nigeria.

Ogunde jẹ̀ ojúlówó ajáfómìnira tó mò pé ọ̀nà tó yá kánkán jù láti yọ̀ ọ̀wọ̀ kílàńkó ìjọba amúnisin kúrò láwọ̀ ni nípa àgbájọ̀wọ̀. Ogunde di gbajúgbajà ọ̀kọ̀rìn àti ọ̀sẹ̀rẹ̀ tí ó lókìkì jù nípa iwà ìkóra-ẹ̀ni-ní-ìjánu, ipinnu, iyì ọ̀n ifarajìn fún eré itágé àti orílẹ̀ Nàìjíríà tó lómìnira.

Ewé Olúborí àti Ìtayọ

Akoni jẹ̀ aṣíwájú ní àwọn ọ̀nà tí ó ẹ̀ pàtàkì, tí ó sì tayọ. Kò sí àníàní pé ní onírúurú ọ̀nà ni Ogunde ti fi ìtayọ̀ hàn, tí ó sì wà lókè ténté. Díẹ̀ lára àwọn ọ̀nà àti àmì ìtayọ̀ Ogunde rẹ̀.

Ogunde ni ó ẹ̀ àkànṣe eré tí a ẹ̀ fún ayẹyẹ̀ ìgbòmìnira ilẹ̀ Nàìjíríà. Ó pè àkólẹ̀ eré rẹ̀ ní *Song of Unity (Orin Ìṣòkan)*. Ó ẹ̀ pàtàkì láti ṣàlàyé pé ìjọba àpapọ̀ ni ó mọ̀mọ̀ yan ikọ̀ eléré Ogunde láti ẹ̀ eré yìí. Èyí fi hàn bí ó ti tayọ̀ tó lágbo àwọn eléré ni Nàìjíríà, yálà láàrin àwọn ti Yorùbá tàbí ti èyà m̀iṣà. Ọdún 1960 ni Nàìjíríà gba òmìnira. Bí ọdún ti n̄ gori ọdún ni Ogunde n̄ fakọ̀yọ̀ sí i bí akoni, ó n̄ gbilẹ̀ sí i, ó sì n̄ di ìlúmóká sí i kààkiri àgbáyé. Ní ọdún 1967, Ogunde ni ó ṣojú ìjọba ilẹ̀ Nàìjíríà ní ilú Montreal ní orílẹ̀-èdè Canada níbi àkànṣe ètọ̀ tí wọn pè ní Expo 67. Ní ọdún 1968 tí ó tẹ̀lẹ̀ e wà yí o, wọn fi iwé pè Ogunde Theatre láti wá ẹ̀rẹ̀ ní International Llangollen Eisteddfod, North Wales àti ní Fairfield Hall, Croydon, ní ilẹ̀ Gẹ̀ẹ̀sì. Nígbà tí ó di ọdún

1969, Ogunde kó ikò eléré rẹ ẹlẹni-márùnlélógójì sódí lọ sí òkè òkun níbi tí ó ti ẹ eré káàkiri ọpọ ilú ní ilẹ Gẹẹsì àti Yúròpù. Lára àwọn eré tí ó ẹ ni *Oh Ogunde, Obańta* àti *Ogún Parí* (*War is Over*). Ní ọdún yìi kan náà, Ogunde ẹrẹ ní Municipality Milano ní ilẹ Italy.

Onítèsíwájú ẹdà ni Ogunde. Ó fẹràn ìmò, a sì máa wá ìmò kún ìmò. Bí àpẹrẹ, ní ọdún 1948, Ogunde Theatre Party rin ìrìnàjò isẹ lọ sí Gold Coast (tí a n pè ní Ghana báyi) láti lọ ẹ eré oníjólórín rẹ tí ó pè ní *King Solomon*. Ìrìnàjò ijákulẹ gbàa ni ìrìnàjò yìi. Eré rẹ kùtá púpọ. Kódà gbèsè ni ó jẹ bọ nítorí ó jẹ dẹrẹbà lówó ọkọ, ó sì jẹ àwọn ọ̀sẹrẹ rẹ ní owó oşù kòòkan. Yorùbá ní bí ẹşin bá dani, a máa n tún un gùn ni. Ogunde gùnlẹ iwádií lóri irúfẹ eré tí ó máa n tà ní ilẹ Ghana, ó tún ara mú, ó sì gbé eré tí ó pè ní *Swing The Jazz* padà sí Ghana. Wàràwàrà ni ojà rẹ tà nírìn yìi, kò jèrẹ nìkan, ó tún fi erèè jẹkọ pẹlú.

Gégé bí akoni tiátà Yorùbá àti ní Nàìjíríà, ọpọ àmi ẹyẹ àti iwé ẹrì ni a fi dá Ogunde lólá. Ní ọdún 1983, ijọba àpapọ lábẹ Ààrẹ Shehu Shagari fi àmi ẹyẹ Order of the Federal Republic of Nigeria (OFR) dá Ogunde lólá, àmó sí iyàlẹnu, Ogunde kọ àmi ẹyẹ náà. Gégé bí ó ti sọ, iwà ibàjẹ ti pọ púpọ jù ní ilẹ wa. Ní ọdún 1987 àti 1988, ijọba Ípínlẹ Ògùn fi àmi ẹyẹ itayọ (the Excellence Award) nínú eré itàgé àti sinimá dá a lólá, tayọtayọ ni ó sì fi gbà á. Nínú oşù kejilá ọdún 1985 ni Yunifásití Ifẹ, Ilé-Ifẹ fi oyè ìmò ijínlẹ *Honorary Degree of Doctor of Literature* dá a lólá. Ní ọdún tí ó tẹlẹ e, ni ọjọ ẹti, ọjọ ketàdínlógún oşù Ẹrẹ, ọdún 1986, Yunifásití Èkó náà fi oyè ìmò ijínlẹ *Honorary Degree of Doctor of Letters* yé ẹ sí. Onírúurú ife, apata àti iwé ẹrì tí a kò lè máa dárúkọ ni wón fi dá Ogunde àti ikọ rẹ lólá ní ilẹ àti ní òkè òkun. Kò sí àwáwí kankan pé akoni ni Ogunde.

Eré, Ijó, Orin àti Ilù Aláràbarà

Abúdà miiran tí ó jẹ àwòmó Ogunde gégé bí akoni ni ọnà àti ọnà àrà tí ó fi n gbé eré rẹ kalẹ. Eré, ijó, orin àti ilù aláràbarà ni ti Ogunde. Gégé bí ọlọgbọn àtinúdà tí ó yanranntí, Ogunde ẹ àmúlù tìlùtifon ibilẹ Yorùbá pẹlú tiátà ilẹ Gẹẹsì láti ẹ àgbéjádẹ iseré ọtun. Àmúlù yìi mú àrà tuntun tí ó jẹ itẹwógbà fún àwọn ònwòran ilẹ Yorùbá àti Nàìjíríà lápapọ wá. Ọ̀sẹrẹ, oníjọ àti olórín ni Ogunde. Ilù rẹ dá yàtò gédégédé. Irúfẹ ilù rẹ, bí wón ẹ n lù ú, àti ohùn tí àwọn ilù yìi n fọ jade jẹ àrà ọtọ. Ogunde kò fi ọrọ rẹ mọ lóri ijó Yorùbá tí ó jẹ abínibí rẹ, ó tún digbádagbọn lọ sí ilú Òyínbó lọ kọ ẹkọ nípa ijó jíjọ. Ọdún 1947 ni ọ̀un àti Clementina Ogunbule tí ó wá di aya rẹ (olóogbé Adéşewà aya Ogunde) tẹ ọkọ létí lọ sí England gégé bí akékọ ní Buddy Bradley School of Dancing tí ó wà ní Piccadilly Circus, London. Ilé-ẹkọ yìi ni wón ti ẹ Ogunde àti Adéşewà jinná nínú ijó jíjọ. Ẹyí jẹ àşírí kan pàtàkì nípa àmúyẹ àti ẹwà ijó jíjọ rẹ.

Aşo iseré (costume) àti àwọn ohun èlò iseré (stage props) tún ya eré Ogunde sọtò gbàa. Ojúlówó ni ìmúra àwọn ọ̀sẹrẹ Ogunde máa n jẹ, pàápàà àwọn olú ẹdà itàn rẹ àti àwọn ẹdà itàn miiran tí ó ẹ kànn gbọn. Ẹ kò lè rí Ọ̀sẹtúra nínú eré Ogunde kí ẹ ní ẹ kò tì rí ọ̀sẹrẹ. Ìmúra àwọn ọ̀sẹrẹ rẹ jùire. BAKAN náà ni omọ şorí ni ọrọ nńkan iseré bí i ilẹkẹ ọwó àti ti ọrùn, àkún, irùkẹrẹ, adé, ọpá, àga ijókòó, àti bẹẹ bẹẹ lọ, wón a máa jẹ ojúlówó. Ọ̀sẹrẹ tí mùşemùşẹ rẹ dá mùşemùşẹ ni Ogunde. Ogunde tẹpẹlẹ mọ isẹ rẹ púpọ, kò sì sí ẹlẹgbẹ rẹ níbi ká fi ijó pèlò eré lóri itàgé. Kò fi ọrọ ijó jíjọ rẹ mọ lóri ijó Yorùbá nìkan, ó tún mú idàgbàsókè bá ijó koto, apeja, ijó àwọn obinrin, ijó Itsekiri, ijó Şàngó, ijó Agbekor, àti bẹẹ bẹẹ lọ.

Egbé ọ̀sẹrẹ Ogunde dá yàtò pátápátá sí àwọn yòókù. A máa lo ilànà ipolówó ojà igbàlódé láti polówó eré rẹ. A sì máa lẹ iwé ikéde pẹlú. Ní ọdún 1946, ó kọ eré tí ó pè ní *Tiger's Empire*, ó sì ẹ ipolówó fún àwọn ọ̀sẹrẹ obinrin tí ó bá fẹ kópa nínú eré náà pẹlú owó ọyà. Beatrice Oyede and Abike Taiwo kópa nínú eré náà, ó sì sanwó fún wón. Ẹyí sì ni igbà àkókọ nínú tiátà Yorùbá tí obinrin yòò kópa gégé bí akóşemọşẹ.

Ipa tí Ogunde ní lóri isẹ tiátà Yorùbá

Ipa tí Ogunde ní lórí iṣẹ́ tiátà ní ilẹ̀ Yorùbá àti ní Nàìjíríà kii ẹ̀ kèrémí. Ẹ́ ẹ̀sin iwájú ni ti ẹ̀yin máa ń wò sáré, ọ̀pọ̀ àwọn oníṣẹ́ tiátà ni wọn tẹ̀lẹ̀ ipa ọ̀nà tí Ogunde tò. Láti ipasẹ̀ Ogunde, lílẹ̀ pòsítà mọ̀ ọ̀giri láti ẹ̀ ikéde eré di àṣà àti àjẹbí. Yàtò sí ẹ̀yí, ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ Yorùbá ló tẹ̀lẹ̀ ipa Ogunde nípa fifẹ̀ obìnrin púpọ̀ láti borí iṣòro rírí obìnrin tí yóò máa kópa nínú eré wọn. Ẹ̀yí ni ó sọ ọ̀pọ̀ wọn di aláya púpọ̀. Irúfẹ̀ àwọn ọ̀ṣẹ̀rẹ̀ bẹ̀ẹ̀ ni Dúró Ladipo, Kólá Ọ̀gúnmolá, Oyin Adéjọbí, Iṣòlá Ọ̀gúnṣolá, Adé Afoláyan, àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ.

Nípasẹ̀ iṣẹ́ takuntakun tí ó ẹ̀ lórí itàgé, Ogunde kó ipa tirẹ̀ láti ẹ̀ àfihàn èdè, àṣà àti iṣe Yorùbá káàkiri àgbáyé; bẹ̀ẹ̀ ni ó sì sọ wọn lójò pẹ̀lú kí wọn le wà ní irántí. Nípasẹ̀ akitiyan rẹ̀ àti iṣẹ́ málegbàgbé tí ó ẹ̀, ọ̀pọ̀ ọ̀ṣẹ̀rẹ̀, ọ̀nkòwé, ọ̀kòrin, oníjọ àti oníṣẹ́-- ọ̀nà ni ó ti ara Ogunde dide.

Ogunde ẹ̀ àmúlò àṣà igbérékà àwọn eégún aláré tí wọn máa ń pa idán láti iletò dé iletò. Eégún alárinjọ̀ lè mú àjò eré pón fún ọ̀dún kan sí méjì kí ó má darí padà sílẹ̀. Báyii gẹ̀lẹ̀ náà ni Ogunde máa ń ẹ̀. Láti ilú dé ilú àti iletò dé iletò ni ó máa ń ẹ̀ eré rẹ̀. Bí àpẹ̀rẹ̀, Clark (1979: 55-56) ẹ̀ àkòsílẹ̀ irinàjò Ogunde àti ikọ̀ rẹ̀ láti ojọ̀ kẹfà, oṣù karùn-ún sí ojọ̀ kọkàndínlọgbọn oṣù kẹfà, ọ̀dún 1955. Láàrin àsìkò péréte yìi, odidi ilú méjìlélógún ni ó gbé eré rẹ̀ dé, oríṣíi eré méréni ni wọn sì ẹ̀ gẹ́gẹ̀ bí a ti rí i nínú àtẹ̀ yìi:

Àtẹ̀ Oko Eré: Ìwò Oòrùn - Àríwá - Ìlà Oòrùn May 6 - June, 1955

Ilú	Ojọ̀	Àkólé eré	Ibi iṣeré
Ìbàdàn	Friday May 6	Highway Eagle	Mapo Hall
Bida	Monday May 9	Mr. Devil's Money	King Palace
Minna	Tuesday May 10	Mr. Devil's Money	African Club Hall
Kano	Friday May 20	Mr. Devil's Money	Colonial Hotel
Kano	Saturday May 21	Highway Eagle	Colonial Hotel
Gusau	Tuesday May 24	Mr. Devil's Money	International Hotel
Gusau	Wednesday May 25	Highway Eagle	International Hotel
Zaria	Thursday May 26	Mr. Devil's Money	Moon-Shine Hotel
Zaria	Friday May 27	Highway Eagle	Moon-Shine Hotel
Kaduna	Saturday May 28	Mr. Devil's Money	Community Centre
Kaduna	Sunday May 29	Highway Eagle	Blue-Moon Hotel
Bukuru	Tuesday May 31	Mr. Devil's Money	African Club Hall
Bukuru	Wednesday June 1	Highway Eagle	African Club Hall
Jos	Thursday June 2	Mr. Devil's Money	St. Luke's School
Jos	Friday June 3	Highway Eagle	St. Luke's School
Jos	Saturday June 4	Half and Half	Oha Restaurant
Jos	Sunday June 5	Concert & Dance	Oha Restaurant
Makurdi	Tuesday June 7	Mr. Devil's Money	C.M.S. School
Makurdi	Wednesday June 8	Highway Eagle	C.M.S School
Otukpo	Thursday June 9	Mr. Devil's Money	Ibo Union Hall
Enugu	Friday June 10	Mr. Devil's Money	Enugu Develop. Union
Enugu	Saturday June 11	Highway Eagle	Enugu Develop. Union
Owerri	Monday June 13	Mr. Devil's Money	Central Hall
PortHarcourt	Tuesday June 14	Mr. Devil's Money	Owerri Hall
Ikot Ekpene	Wednesday June 15	Mr. Devil's Money	African Club Hall
Aba	Thursday June 16	Mr. Devil's Money	Nnewi Hall
Aba	Friday June 17	Highway Eagle	Nnewi Hall

Onitsha	Saturday June 18	Mr. Devil's Money	Achukwu Memorial Hall
Asaba	Sunday June 19	Mr. Devil's Money	N.A. Court Hall
Benin City	Monday June 20	Mr. Devil's Money	Conference Hall
Benin City	Tuesday June 21	Highway Eagle	Conference Hall
Warri	Wednesday June 22	Mr. Devil's Money	Town Hall
Warri	Thursday June 23	Highway Eagle	Town Hall
Sapele	Friday June 24	Mr. Devil's Money	Sapele Stadium
Sapele	Saturday June 25	Highway Eagle	Sapele Stadium
Ifon	Monday June 27	Mr. Devil's Money	C.M.S School

Láti inú àtẹ̀ yìí, a rí i pé ojò kejì sí ojò kẹrin oṣù kẹfà, orisii eré mẹta ọtòtòtò ni ikò ọ̀sẹ̀rẹ̀ yìí ẹ̀. Àwọn eré wònyí ni: *Mr. Devil's Money*, *Highway Eagle*, àti *Half and Half*. Èyí fi hàn bí àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀ wònyí ẹ̀ jẹ́ akòṣẹ̀mọ̀ṣẹ́ tó, àti bí ogbón àtinúdà wọn ẹ̀ jinlẹ́ tó. Èyí kò yà wá lẹnu lọ títi nítórí pé, gégé bí akòṣẹ̀mọ̀ṣẹ́ tí wọn jẹ́, wọn gbòdò máa ní eré nínú àkà wọn. Àmọ́ ju gbogbo rẹ̀ lọ, ó hàn pé wọn kún ojú ọ̀ṣùwọ̀n, wọn sì mọ́ isẹ́ wọn ní isẹ́. Ilànà igbérékà tí Ogunde yàn láàyò yìí kan nàa ni gbogbo àwọn onítíatà Yorùbá tẹ̀lẹ̀.

Igbiyànjú Ogunde ló sọ tiátà di isẹ́ àyànsẹ́ fún ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ lód-e òní. Ojú àbùkù àti ègàn ni wọn fi máa ń wo àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀ tẹ̀lẹ̀. Èyí hàn nínú orúkọ àbùkù tí wọn fi máa ń pè wọn bi i alágbẹ, alájòótà, alárinjò, gbékèéyíde, àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ. Àseyọ́rí Ogunde fi dá àwùjọ́ lójú pé isẹ́ ọ̀pọ̀lọ̀, isẹ́ tó lówó lórí tó sì níyelórí ni tiátà í ẹ̀.

Ìkádìí

A ti fi idí rẹ̀ múlẹ̀ nínú isẹ́ yìí pé láti inú eréoníṣe àbáláyé ni tiátà igbàlódé Yorùbá ti ẹ̀ wá. A ṣàláyé pé ipilẹ̀ Ogunde ràn án lówó púpọ̀ nínú isẹ́ rẹ̀ gégé bí olùdarí, akoni ọ̀sẹ̀rẹ̀, ònkòtan àti ònkòrin. Ogunde fi iwà akikanjú rẹ̀ gbé tiátà gòkè àgbà. Àràbà ni Ogunde, ẹ̀ni a bá lábà tí sì í ẹ̀ baba ni pẹ̀lú. Ogunde ni ọ̀sẹ̀rẹ̀ àkókó tí ó mú tiátà ní ọ̀kúnkúndùn gégé bí ojúlówó isẹ́ àyànsẹ́. Láti ibèrèpèpè ni ó ti mú isẹ́ yìí ní ọ̀kúnkúndùn. Kò rí tiátà bí ohun èlò afẹ́ àti idánílárayá nìkan, ó rí i bí i ohun èlò alágbàrá fún ijìjagbara, ijàfètò ẹ̀ni, itúsílẹ̀ lóko imúnisin àti àtúntò àwùjọ́.

Pẹ̀lú ipinnu ọ̀kàn ni Ogunde fi dá egbé rẹ̀ sílẹ̀. Kò sí àníàní pé ó mọ́ ohun tí ó fẹ́. Ó gbé igbésẹ̀ rẹ̀ pẹ̀lú ọ̀yẹ, ó yan àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀ tí ó kún ojú ọ̀ṣùwọ̀n sínú ikò rẹ̀. Ó ẹ̀ akóso wọn gégé bí akòṣẹ̀mọ̀ṣẹ́ tí ó ní irírí àti àfojúsùn. Àwọn àmúyẹ yìí mú iyì àti èyẹ́ tí ó ga bá ọ̀n àti egbé rẹ̀. Àwọn ará ilú kà á sí, àwùjọ́ kàràmasíkí rẹ̀, ijòba sì yẹ́ ẹ̀ sí pẹ̀lú. Ẹ́ bí onígba bá ti pe igbá rẹ̀ ni a ó bá a pè é, Ogunde gbé egbé ọ̀sẹ̀rẹ̀ rẹ̀ kalẹ̀ gégé bí ilé-isẹ́ tí ó ní àfojúsùn, èyí sì mú òkíkí tí ó ga bá a. Ogunde ni ó jẹ́ aṣíwájú ní orí itàgé, lórí rẹ́dìò, lórí tẹ̀lífíṣàn, nínú àwo orin, àti nínú iwé eré onífótò. Ipa tí ó ga ni ó sì kó nínú sinimá síṣe pẹ̀lú.

Ó ti hàn nínú isẹ́ yìí pé akoni ni Ogunde, a sì rí onírúurú àwọn isẹ́-ajemákoni nínú eré, iwà àti isẹ́ rẹ̀. Igboyà, isẹ́ aṣíwájú, ijìjagbara àti jìjà-fún-ètọ́-ilú, ewé olúborí àti itayọ́, eré, ijó, orin àti ilú aláràbarà, àti iwà omolúabí ni àwọn àbùdá iwà akoni rẹ̀. Nípasẹ̀ isàmúlò orin àti ijó ibílẹ̀ tí ó fi ojúlówó èdè àti iwọ̀ṣọ́ Yorùbá pèèlò, Ogunde ẹ̀ agbékale isowọ̀ṣeré tí ó fanimóra, tí ó yéni, tí àwọn ònẖwòran ní Nàìjíríà sì tẹ̀wọ̀gbà. Làì-déèná-pẹnu, isẹ́ yìí fidí rẹ̀ múlẹ̀ pé Ogunde kò lo tiátà gégé bí ohun èlò fún àríwísí àti àyípadà àwùjọ́ nìkan, ó ẹ̀ àmúlò rẹ̀ bí irin isẹ́ fún idárayá, ifitónilétí àti idánílẹ̀kọ̀. Ní iparí, isẹ́ yìí dá àwọn àbá fún igbédide ọ̀nà-isẹ̀rẹ̀ Ogunde, itẹ̀síwájú tiátà ní àwọn ile-ẹ̀kọ́ gíga, àti àmúlò rẹ̀ fún àwọn ọ̀sẹ̀rẹ̀, ònẖwòran àti ara ilú lápapọ̀.

Àbá

Nípasè àgbéyèwò tiátà Ogunde tí a ti ṣe ní kíkún, iṣe yìí dá àwọn àbá wònyí.

1. Kí àwọn ọ̀ṣèrè ṣe àgbédìde ọ̀nà-ìṣèrè Ogunde. Ịṣowọ̀ṣèrè Ogunde dá yàtò, ó fani móra, ó sì wuni jojo. Àkòrí eré rẹ̀, àkóónú rẹ̀, ìgbétànkàlẹ̀ rẹ̀, àwọn èròjà tó fi pèèlò rẹ̀ bí orin, ijó, ilù, àti èdè rẹ̀ jẹ̀ àrímáleèlò àwòpadàsáyìn.
2. Kí á máa fi ọ̀nà-ìṣèrè Ogunde kọ̀ àwọn akẹ̀kọ̀ ní kílààsì lítírésò àtínúdá àti tiátà ní àwọn ile-ẹ̀kọ̀ gíga wa. Èyí ṣe pàtàkì púpọ̀ nítòrí pé àṣà, iṣe, ìtàn, èdè, ẹ̀kọ̀ ilé, iṣe, ọ̀gbón inú àti ìrírí Yorùbá ni ó sodo sínú àwọn eré rẹ̀ yìí. Kò sí àníàní pé ibùdó ẹ̀kọ̀ ni gbogbo àwọn eré rẹ̀ jẹ̀ fún àwùjọ̀, pàápàá jù ló àwọn ọ̀dọ̀.
3. Kí àwọn ọ̀ṣèrè tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mó lílò tiátà gégé bí irin iṣe fún idárayá, ifitónilétí àti idánìlẹ̀kọ̀. Gégé bi lítírésò, tiátà a máa gba ọ̀nà ẹ̀rọ̀ ṣàfihàn àwùjọ̀, a máa tọ̀ka ìwà ibàjẹ̀ àti aṣẹ̀bàjẹ̀, kóda, a máa dábàà ọ̀nà àbáyọ̀ pẹ̀lú. Èyí tùmọ̀ sí pé tiátà kì í ṣe ohun èlò fún àrìwísí àti àyípadà àwùjọ̀ nìkan.

Ìwé Ìtókasi

Adedeji, J. A. (1969). *The Alarinjo Theatre: A Study of Yoruba Theatrical Art From its Earliest Beginnings to the Present Times*. Unpublished Ph.D Thesis, University of Ibadan, Ibadan.

Adedeji, J. A. (1971). *Oral Tradition and the Contemporary Theatre in Nigeria. Research in African Literatures*, -2-(2).

Akangbe, C. A. (2005). *From the Stage to Motion Pictures: The Changing Phases of Lere Paimo Theatre*. An Unpublished Master of Arts Project in Department of Linguistics and African Languages, University of Ibadan, Ibadan. xi, 191

Akangbe, C. A. (2014). *History, Production and Content of Atoka Photoplay Magazine*. Na Unpublished Ph.D. Thesis, University of Ibadan. xvii, 341

Clark, E. (1979). *Hubert Ogunde: The Making of Nigerian Theatre*. Oxford University Press.

Jeyifo, B. (1984). *The Yoruba Popular Travelling Theatre of Nigeria*. Nigeria

Ogunba, O. (1966). *Theatre in Africa. Presence Africaine*, -3-(58), 2nd quarterly.

Ogundeji, P. A. (1985). *Trends and Issues in the Ogunde Dramatic Tradition. Seminar paper*, Dept. of Linguistics and African Languages, University of Ibadan, Ibadan.

Ogundeji, P. A. (1996). *Trends in the Drama of Akínwùmí Ịṣọlá. Research in Yorùbá Language and Literature*. -6-, 7-23.

Olusola, S. (1981). *The Advent of Television Drama in Nigeria*. In Y. Ogunbiyi (Ed.), *Drama and Theatre in Nigeria: A Critical Source Book*. Nigeria Magazine, Special Publication, Federal Ministry of Social Development, Youths, Sports and Culture.

Owomoyela, O. (1971). *Folklore and Yoruba Theatre*. In *Research in African Literatures*, -2-(2), 121-123.

Àsomọ: Àwọn eré Ogunde

Garden of Eden and the Throne of God (1944)

Africa and God (1944)

Israel in Egypt (1945)

Nebuchadnezzar's Reign and Belshazzar's Feast (1945)

King Solomon (1945)
Worse than Crime (1945)
Journey to Heaven (1945)
The Black Forest (Igbo Irunmale) (1945)
Strike and Hunger (1945)
Tiger's Empire (1946)
Darkness and Light (1946)
Mr. Devil's Money (Ayinde) (1946)
Herbert Macaulay (1946)
Human Parasites (1946)
Towards Liberty (1947)
Swing the Jazz (1947)
Yours Forever (Morenike) (1948)
Half and Half (1949)
Gold Coast Melodies (1949)
Bread and Bullet (1950)
My Darling Fatima (1951)
Portmanteau Woman (1952)
Beggar's Love (1952)
Highway Eagle (1953)
Princess Jaja (1953)
Village Hospital (Ile Iwosan) (1957)
Delicate Millionaire (Olowo Ojiji) (1958)
Songs of Unity (1960)
Yoruba Ronu (1964)
Aropin N'tenia (1964)
Otito Koro (1964)
Awo Mimo (1965)
Ire Olokun (1968)
Keep Nigeria One (1968)
Mama Eko (1968)
Oba nta (1969)
Ogun Pari (1969)
Oh, Ogunde (1969)
Ewe Nla (1970)
Iwa gbemi (1970)
Ayanmo (1970)
Onimoto (1971)
K'ehin Sokun (1971)
Aiye (1972)
Ekun Oniwogbe (1974)
Ewo Gbeja (1975)
Muritala Mohamed (1976)
Oree Niwon (1976)
Nigeria (1977)



Igba t' ode (1977)

Orisa N'la (1977)

Fîmù

Aiye (1980)

Jaiyesimi (1981)

Aropin (1982)

Ayanmo (1988)

Authors' Bios

Dr. Clement Adeniyi Akangbe, a Reader, is the Head of Department of Library, Archival and Information Studies, University of Ibadan, Nigeria. He holds Ph.D. in Yoruba (2014). His specialisations include publications, editing, and production, publishing in indigenous languages, and Yoruba literature. He is an Extraordinary Researcher in Indigenous Language Media in Africa (ILMA) at North-west University, South Africa.

Yemisi Ọmọlọla Ilesanmi graduated with Ph.D. in Language Education from the University of Ibadan, Nigeria in 2018. Ilesanmi is an experienced counsellor and lecturer in Language principles and curriculum studies. Her academic interests are teaching methods and research in Yoruba cultural values. She is the current Head of Department of Arts and Social Science Education at Adeyemi Federal University of Education, Ondo, Nigeria.

Recebido em: 03/2026

Aceito em: 30/07/2026

Para citar este texto (ABNT): AKANGBE, Clement Adeniyi; ILESANMI, Yemisi Ọmọlọla. Hubert ogunde: akọni tíátà yorùbá. *Njinga & Sepé*: Revista Internacional de

Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras. São Francisco do Conde (BA), vol.6, nº Especial II, p.30-45, agosto. 2026.

To cite this text (APA): Akangbe, Clement Adeniyi; Ilesanmi, Yemisi Ọmọlọla (jul./dez. 2026). Hubert ogunde: akọni tíátà yorùbá. Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras. São Francisco do Conde (BA), 6 (Special II): 30-45.



Njinga & Sepé: <https://revistas.unilab.edu.br/index.php/njingaesape>